

UZASADNIENIE

Wnioskodawczyni, E. W., wniosła o stwierdzenie, że spadek po J. I. (1), zmarłej dnia 30 grudnia 2006 r. w O., ostatnio zamieszkałej w O., nabyła w całości ona na podstawie testamentu ustnego, sporządzonego w dniu 25 stycznia 2006 r. w O. w Miejskim Szpitalu (...), spisanego przez wnioskodawczynię w obecności dwóch lekarzy tego szpitala: R. T. (1) i J. S..

W uzasadnieniu wnioskodawczyni podała, że spadkodawczyni pozostawiła testament ustny, przez nią spisany w dniu 25 stycznia 2006 r. w Miejskim Szpitalu (...) w O. w obecności dwóch lekarzy. Innych testamentów zmarła nie sporządziła. Pismo, stwierdzające treść testamentu ustnego, zostało podpisane przez spadkodawczynię. Była ona osobą chorą i niewidzącą, wobec czego podpis nie jest czytelny.

Uczestnicy postępowania: M. Ś., W. M., S. A., E. A. (1), E. A. (2), A. M. (1) i A. M. (2) nie sprzeciwiali się wnioskowi.

Dla nieznanego z miejsca pobytu uczestnika B. A. (1) ustanowiony został kurator, który również przychylił się do wniosku.

Sąd ustalił, co następuje:

J. I. (1), ostatnio zamieszkała w O., zmarła w dniu 30 grudnia 2006 r. w O.. W chwili śmierci spadkodawczyni była wdową. Mężatką była raz. Ze związku małżeńskiego miała jedną córkę: J. I. (2), która zmarła w dniu 09 sierpnia 2005 r. jako bezdzietna panna. J. I. (1) nie miała dzieci przysposobionych ani pozamałżeńskich. Rodzice spadkodawczyni J. i A. A. zmarli przed nią.

Spadkodawczyni miała rodzeństwo: brata B. A. (2) oraz siostrę A. R. (1). Oboje nie żyją.

B. A. (2) zmarł w dniu 29 listopada 1985 r. Posiadał dzieci: M. Ś., wnioskodawczynię E. W., a także dwóch synów: C. A. i B. A. (1). C. A. zmarł w dniu 28 grudnia 2009 r. W chwili śmierci był żonaty z E. A. (2). Miał dwoje dzieci: E. A. (1) i S. A..

Siostra spadkodawczyni A. R. (2) zmarła w dniu 12 marca 2013 r. jako wdowa. Miała jedno dziecko - córkę T. M., która nie żyje, a zmarła w dniu 12 sierpnia 1991 r. T. M. miała dwóch synów: M. M. i W. M.. M. M. zmarł w dniu 11 sierpnia 2009 r. W chwili śmierci był żonaty z A. M. (1). Miał jedno dziecko – A. M. (2).

Nikt nie składał oświadczenia o odrzuceniu bądź przyjęciu spadku po J. I. (1), nikt nie zrzekał się dziedziczenia i nikt nie został uznany za niegodnego dziedziczenia po niej.

(dowód: odpis skrócony aktu zgonu J. I. (1) k. 7, odpis skrócony aktu zgonu J. I. (2) k. 8, odpis skrócony aktu zgonu B. A. (2) k. 8, odpis skrócony aktu zgonu A. R. (1) k. 67, odpis skrócony aktu małżeństwa E. W. k.114, odpis skrócony aktu małżeństwa M. Ś. k.54, odpis zupełny aktu urodzenia B. A. (1) k. 100, odpis skrócony aktu zgonu C. A. k.111, odpis skrócony aktu urodzenia E. A. (1) k. 112, odpis skrócony aktu urodzenia S. A. k.113, odpis skrócony aktu zgonu T. M. k. 71, odpis skrócony aktu zgonu M. M. k. 65, odpis skrócony aktu urodzenia W. M. k. 85, odpis skrócony aktu urodzenia A. M. (2) k. 63, zapewnienia spadkowe k. 81v.-82, 82v., 117-118, 169, 253-254)

J. I. (1) przed śmiercią chorowała. Przebywała w Domu Pomocy Społecznej (...) w O.. Od dnia 22 stycznia 2006 r. do dnia 30 stycznia 2006 r. leczona była na Oddziale K. – Internistycznym Miejskiego Szpitala (...) w O. z rozpoznaniem odoskrzelowego zapalenia płuc, nadciśnienia tętniczego, przebytego zawału serca i udaru mózgu, miażdżycy uogólnionej, otępienia starczego, odwodnienia i wyniszczenia. Jej stan ogólny był ciężki. Była przytomna, ale ze znacznie utrudnionym kontaktem słowno – logicznym. W dniach od 15 do 21 lipca 2006 r. przebywała na Oddziale Wewnętrznym Miejskiego Szpitala (...) w O.. Rozpoznano u niej zakażenie układu moczowego, odwodnienie, hipernatremię i ostrą niewydolność nerek. W karcie informacyjnej z ww. leczenia szpitalnego, w epikryzie, wpisano, że była leżąca, niewidząca, z wywiadem choroby niedokrwiennej serca, po zawale serca w listopadzie 2005 r. i obrzęku

pluc w lutym 2006 r. Do oddziału została przyjęta z powodu duszności, przyspieszonego i skróconego oddechu, cech odwodnienia. Wypisana została w stanie poprawy z zaleceniem kontroli lekarza rodzinnego.

(dowód: dokumentacja medyczna k. 10, 11)

W czasie pierwszego z powyższych pobytów w Miejskim Szpitalu (...) w O., po uprzedniej rozmowie ze spadkodawczynią, w dniu 25 stycznia 2006 r. E. W. sporządziła pismo, zatytułowane (...), a następnie odczytała je w obecności lekarzy tego szpitala (...). Pismo to podpisała J. I. (1) oraz ww. dwaj lekarze. Pismo to, opatrzone datą 25 stycznia 2006 r., miało następującą treść: „Ja, J. I. (1) z domu A., córka J. i A., P.: (...) legitymująca się dowodem osobistym serii (...) po mojej śmierci przekazuję mieszkanie, znajdujące się w O. przy ul. (...) swojej bratanicy E. W. z domu A. córkę B. i I. A. w podziękowaniu za stałą opiekę nade mną. Potwierdzam to własnoręcznym podpisem. E. W. legitymuje się dowodem osobistym Nr A. (...) – P. (...).”

(dowód: pismo z dnia 25.01.2006 r. k. 9, zapewnienia spadkowe k. 81v.-82, 82v., zeznania świadka R. T. k. 82)

Spadkodawczyni nie sporządziła innych testamentów.

(dowód: zapewnienia spadkowe k. 81v.-82, 82v., 117-118, 169, 253-254)

Sąd zważył, co następuje:

Przepis art. 1025 § 1 k.c. stanowi, że Sąd na wniosek osoby mającej w tym interes stwierdza nabycie spadku przez spadkobiercę. Stosownie do treści art. 926 § 1 i 2 k.c. są dwa źródła powołania do spadku: ustawowe i testamentowe, przy czym dziedziczenie ustawowe zachodzi jedynie wówczas, gdy zmarły nie pozostawił testamentu.

Zgodnie z przepisem art. 670 k.p.c., sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. W szczególności bada, czy spadkodawca pozostawił testament, oraz wzywa do złożenia testamentu osobę, co do której będzie uprawdopodobnione, że testament u niej się znajduje. Jeżeli testament zostanie złożony, sąd dokona jego otwarcia i ogłoszenia.

Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku ma zatem na celu ustalenie, czy osoba, wskazana we wniosku jako spadkodawca, zmarła oraz kto i na jakiej podstawie - ustawy czy też testamentu - jest jej spadkobiercą. Jeżeli spadkodawca nie pozostawił testamentu, wówczas przepisy Kodeksu cywilnego stanowią o tym, kto i w jakim udziale dziedziczy spadek po osobie zmarłej. Natomiast jeżeli spadkodawca pozostawił testament, rzeczą Sądu, prowadzącego postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku, jest ocena ważności testamentu w świetle przepisów Kodeksu cywilnego.

W niniejszej sprawie wniosek obejmował żądanie stwierdzenia nabycia spadku na rzecz wnioskodawczyni E. W. na podstawie testamentu ustnego testatorki J. I. (1), zmarłej w dniu 30 grudnia 2006 r. Do wniosku dołączono pismo, stwierdzające treść tego rozrządzenia na wypadek śmierci.

Testament ustny jest testamentem szczególnym. Wymogi, które muszą być spełnione dla przyjęcia, że doszło do skutecznego wyrażenia ostatniej woli przez spadkodawcę i jej pisemnego utrwalenia, określa przepis art. 952 § 1 i 2 k.c. Zgodnie z nim, jeżeli istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, spadkodawca może oświadczyć ostatnią wolę ustnie przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków. Treść testamentu ustnego może być stwierdzona w ten sposób, że jeden ze świadków albo osoba trzecia spíše oświadczenie spadkodawcy przed upływem roku od jego złożenia, z podaniem miejsca i daty oświadczenia oraz miejsca i daty sporządzenia pisma, a pismo to podpiszą spadkodawca i dwaj świadkowie albo wszyscy świadkowie. W wypadku gdy treść testamentu ustnego nie została w powyższy sposób stwierdzona, można ją w ciągu sześciu miesięcy od dnia otwarcia spadku stwierdzić przez zgodne zeznania świadków złożone przed sądem. Jeżeli przesłuchanie jednego ze świadków nie jest możliwe lub napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, sąd może poprzestać na zgodnych zeznaniach dwóch świadków. W myśl art. 957 § 1 i § 2 k.c., nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu osoba, dla której w testamencie została przewidziana jakakolwiek korzyść. Nie mogą być również świadkami: małżonek tej osoby, jej

krewni lub powinowaci pierwszego i drugiego stopnia oraz osoby pozostające z nią w stosunku przysposobienia. Jeżeli świadkiem była jedna z osób wymienionych w paragrafie poprzedzającym, nieważne jest tylko postanowienie, które przysparza korzyści tej osobie, jej małżonkowi, krewnym lub powinowatym pierwszego lub drugiego stopnia albo osobie pozostającej z nią w stosunku przysposobienia. Jednakże gdy z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez nieważnego postanowienia spadkodawca nie sporządziłby testamentu danej treści, nieważny jest cały testament. Stosownie natomiast do art. 958 k.c., testament sporządzony z naruszeniem przepisów rozdziału niniejszego jest nieważny, chyba że przepisy te stanowią inaczej.

Pismo stwierdzające treść testamentu ustnego można sporządzić w zasadzie dopiero po złożeniu oświadczenia ostatniej woli przez testatora. Pismo to powinno być prawidłowo sporządzone zarówno od strony formalnej, tj. jeżeli chodzi o zachowanie terminu rocznego od chwili złożenia oświadczenia przez testatora, podanie miejsca i daty oświadczenia oraz miejsca i daty sporządzenia pisma, złożenie wszystkich wymaganych podpisów, oraz materialnej, czyli z zachowaniem jasności treści, zgodności treści pisma z oświadczeniem woli testatora (tak: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2003 r., II CK 20/02). Jak trafnie podkreślił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z dnia 11 marca 2011 r. w sprawie II CSK 379/10, przepisy regulujące problematykę wymogów sporządzania i utrwalania treści testamentu ustnego powinny być ściśle interpretowane z uwagi na szczególny charakter tej formy testamentu i gwarancje określenia rzeczywistej woli testatora. Jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 maja 2003 r. w sprawie V CSK 225/01, sądy orzekające powinny szczególnie wnikliwie badać, czy spełnione zostały wszystkie ustawowe przesłanki ważności testamentu ustnego, mającego stanowić podstawę dziedziczenia.

W świetle powołanych powyżej przepisów, w ocenie Sądu, dalece wątpliwe jest, czy w dniu 25 stycznia 2006 r. doszło do złożenia przez J. I. (1) oświadczenia woli, które stanowiłoby jej rozrządzenie na wypadek śmierci w postaci powołania do spadku wnioskodawczyni w drodze testamentu ustnego. Na uwagę zasługują zeznania wnioskodawczyni, która stwierdziła, że: „Już wcześniej spadkodawczyni mówiła mi, abym załatwiła sprawę z mieszkaniem, aby było ono na mnie. Mówiła, żebym się zastanowiła, co będzie dla mnie korzystniejsze, czy testament, czy jakaś umowa. Raczej o testamencie ani ona ani ja nie myślałyśmy, ponieważ wpływa to na psychikę i kojarzy się ze śmiercią. Rozmawialiśmy o tym również, gdy była w szpitalu, w styczniu 2006 r. Poszłam do lekarzy zapytać, jak można byłoby to zrobić. Poprosiłam ich, aby przyszli i aby przy nich wszystko się odbyło. Byli to lekarze, o których wyżej zeznałam. Zgodzili się. Najpierw rozmawiałam ze spadkodawczynią. Uprzedzałam ją, że przyjdą lekarze i że można spisać testament. Pismo z 25 stycznia 2006 r. napisałam przy lekarzach, następnie zostało ono odczytane przeze mnie i podpisane.” Z treści wyżej przytoczonych zeznań nie wynika, aby spadkodawczyni złożyła jakiegokolwiek oświadczenie w obecności przywołanych lekarzy. W ich obecności wnioskodawczyni spisała pismo, zatytułowane (...), które następnie odczytała. Co więcej, świadek R. T. (1) jednoznacznie zaprzeczył, aby był świadkiem przedmiotowego testamentu. Zeznał on: „Nie pamiętam tej osoby (mowa o spadkodawczyni), nie pamiętam również nic takiego, aby sporządzany był przez nią testament ustny. Były takie przypadki w mojej pracy zawodowej, że proszono mnie, abym był świadkiem testamentu ustnego. Było to trzykrotnie. Zgodziłem się i byłem świadkiem takiego testamentu. Gdy chodzi o sporządzenie takiego testamentu, zwykle prosimy o konsultację psychiatryczną, a szczególnie gdy tak jak w przypadku spadkodawczyni ma miejsce zespół otępienny. Trzy przypadki, o których zeznałem, to były sytuacje, w których obecni byli notariusze. Nazwisk pacjentów, sporządzających testamenty, nie pamiętam. Moja rola w tym przypadku polegała na potwierdzeniu, że pacjent jest przytomny i że jest w stanie wyrazić swoją wolę. Rozróżniam testament ustny i testament notarialny. Świadkiem testamentu ustnego nie byłem.”

Podnieść należy, że również z innych przyczyn brak podstaw do przyjęcia, że nastąpiło powołanie spadkobiercy w drodze testamentu ustnego. W niniejszej sprawie nie zostały bowiem spełnione przesłanki z powołanych wyżej unormowań. Przewidują one w szczególności oświadczenie ostatniej woli ustnie przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków i spisanie treści testamentu ustnego przez osobę trzecią.

Bezspornie można mówić o obecności dwóch lekarzy: R. T. (1) i J. S., oraz samej wnioskodawczyni. Z dyspozycji przepisu art. 957 § 1 k.c. wynika natomiast, że nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu osoba, dla której w testamencie została przewidziana jakakolwiek korzyść. Co więcej, pismo, stwierdzające treść testamentu ustnego,

sporządziła powołana do dziedziczenia wnioskodawczyni. Nie jest ona ani świadkiem ani osobą trzecią, o której mowa w art. 952 § 2 k.c. Osoba spisująca treść testamentu ustnego powinna spełniać kryteria zachowania obiektywizmu, podobnie jak świadek. Osoba, dla której w testamencie została przeznaczona jakakolwiek korzyść nie tylko nie może być świadkiem testamentu, ale i nie może spisać ze skutkiem prawnym treści testamentu ustnego.

Treść art. 952 § 1 k.c. wskazuje, że świadkiem testamentu może być osoba, do której spadkodawca kieruje swoje oświadczenie, jest obecna przy składaniu tego oświadczenia, świadoma swej roli, rozumie treść woli spadkodawcy i jest gotowa do jej spełnienia. Świadomość pełnienia roli świadka sporządzenia testamentu wyznacza skoncentrowanie uwagi przez czas oświadczenia woli przez spadkodawcę, odbieraniu i utrwaleniu w pamięci treści tego oświadczenia. Osoba taka staje się świadkiem z woli spadkodawcy, który wobec niej wyraża treść swego rozporządzenia. Pojęcie „osoba trzecia”, użyte w art. 952 § 2 k.c., nie obejmuje osób zainteresowanych treścią rozporządzeń spadkodawcy, do których zaliczane są osoby, wymienione w art. 957 § 1 k.c., z uwagi na podobieństwo ich sytuacji z sytuacją świadka testamentu ustnego. Do ich grona należą osoby, dla których przewidziana została w testamencie jakakolwiek korzyść, jej małżonek, krewny lub powinowaty pierwszego i drugiego stopnia oraz pozostające z nią w stosunku przysposobienia. (por. post. SN z dnia 15 grudnia 2005 r., II CSK 8/05, post. SN z dnia 11 marca 2011 r., II CSK 379/10). Innymi słowy, spisać oświadczenie spadkodawcy powinna osoba niezainteresowana treścią dokonanych przez spadkodawcę rozporządzeń, a takiego przymiotu nie posiada sama wnioskodawczyni (spadkobierczyni). Takie stanowisko znajduje potwierdzenie w judykaturze. (post. SN z dnia 14 lipca 2005 r., III CK 688/04)

Wnioskodawczyni, nie mogła zatem być świadkiem testamentu ustnego, jako osoba, dla której w testamencie została przewidziana korzyść (por. post. SN z dnia 10 maja 2002 r., IV CKN 1044/00). Skutkiem prawnym uczestniczenia w akcie testowania osób niezdolnych do pełnienia roli świadka, zgodnie z art. 957 § 2 k.c., jest w niniejszym przypadku nieważność całego testamentu. Ugruntowane jest stanowisko judykatury, zgodnie z którym nieważność testamentu ustnego, z przyczyn, wynikających z art. 957 § 1 k.c., zachodzi, gdy skutek wyłączenia liczba świadków, niezbędnych do sporządzenia testamentu, uległaby zmniejszeniu poniżej wymaganej liczby trzech (np. post. Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2005 r., III CK 688/04; uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2002 r., III CZP 22/02; post. Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 1976 r., III CRN 101/76). Taka sytuacja zaistniała w niniejszej sprawie. Ponadto wobec niestwierdzenia treści testamentu ustnego J. I. (1) w wymagany sposób, testament ten nie mógł wywrzeć skutków prawnych i stanowić podstawy dziedziczenia przez wnioskodawczynię E. W..

Skoro treść testamentu nie została stwierdzona prawidłowo sporządzonym pismem, możliwe było jedynie jej stwierdzenie na podstawie zgodnych zeznań świadków (art. 952 § 3 k.c.). Sądowe stwierdzenie treści testamentu ustnego jest bowiem drugim, obok spisania treści testamentu w trybie art. 952 § 2 k.c. sposobem ustalenia jego treści. Stwierdzenie treści testamentu w tym trybie może jednak nastąpić jedynie w ciągu sześciu miesięcy od otwarcia spadku. Termin sześciomiesięczny jest terminem zawitym i zostaje zachowany, gdy wniosek o przesłuchanie świadków został złożony w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku przed jego upływem (tak: post. Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2000 r., I CKN 668/00). Oznacza to, że sąd nie może przesłuchać w charakterze świadka osoby wskazanej po upływie sześciu miesięcy od otwarcia spadku (tak: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2003 r., V CKN 186/01).

W tych okolicznościach badanie stanu zdrowia spadkodawczyni i obawy jej rychłej śmierci, nie miało znaczenia dla rozstrzygnięcia istoty sprawy. Obawa rychłej śmierci to wprawdzie samodzielna przesłanka sporządzenia testamentu ustnego, niemniej podlega ona badaniu na etapie oceny ważności testamentu ustnego - po ustaleniu, że wszelkie wymogi formalne, dotyczące skuteczności spisania testamentu i zachowania terminu do zgłoszenia wniosku o ustalenie treści niespisanego testamentu ustnego zostały zachowane. W okolicznościach niniejszej sprawy te formalne wymogi – jak wykazano wyżej – nie zostały spełnione.

Tylko na marginesie zauważyć należy, że w świetle przepisu art. 949 § 1 k.c., pismo z dnia 25 stycznia 2006 r., zatytułowane (...), złożone w niniejszej sprawie przez wnioskodawczynię, nie może być uznane za testament holograficzny.

Testament jest czynnością prawną wysoce sformalizowaną, uchybienie co do jego formy pociąga za sobą nieważność bezwzględną testamentu. Nieważność tę sąd uwzględnia z urzędu.

W konsekwencji powyższego dziedziczenie po spadkodawczyni należało stwierdzić na podstawie ustawy, tj. art. 931 § 1 k.c. i następnym.

Zgodnie z przepisem art. 932 § 3, § 4, § 5 k.c., w braku zstępnych i małżonka spadkodawcy cały spadek przypada jego rodzicom w częściach równych. Jeżeli jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych. Jeżeli którekolwiek z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału między dalszych zstępnych spadkodawcy.

Wobec powyższego spadek po spadkodawczyni J. I. (1), zmarłej dnia 30 grudnia 2006 r. w O., ostatnio stale zamieszkałej w O., na podstawie ustawy nabyli:

- jej siostra A. R. (2), która żyła w dacie otwarcia spadku (zmarła w dniu 12 marca 2013 r.), w 1/2 części,
- dzieci zmarłego brata spadkodawczyni – B. A. (2), który nie dożył otwarcia spadku (zmarł w dniu 29 listopada 1985 r.), tj. bratanice E. W. i M. Ś. oraz bratankowie B. A. (1) i C. A. (który zmarł w dniu 28 grudnia 2009 r.); ich udziały wynoszą po 1/8 części (1/2 : 4).

Podstawą rozstrzygnięcia o kosztach postępowania w postępowaniu nieprocesowym jest zasada ich ponoszenia przez każdego uczestnika, o czym stanowi art. 520 § 1 k.p.c. Sąd nie znalazł podstaw do odstąpienia od tej ogólnej zasady. Strony były w równym stopniu zainteresowane wynikiem postępowania, a ich interesy w zasadzie były wspólne, gdyż polegały na ustaleniu spadkobiercy (punkt II postanowienia).

Kuratorowi, ustanowionemu dla nieznanego z miejsca pobytu uczestnika B. A. (1), w punkcie III przyznane zostało wynagrodzenie w kwocie 360,00 zł., zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 listopada 2013 r. w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej (Dz.U. 2013.1476).

SSR Agnieszka Brzoskowska